

Fagplan Kreditt 2019

Kreditt PM

Innhold

DEL 1 OM FAGPLANEN

Bakgrunn og formål med fagplanen	5
Oversikt over innhold	5
Testing av kunnskap	6
Målet er å benytte kompetansen i kundemøter	7
Krav til bestått og tidsbegrensning	7
Opplæringsmateriell	7
Kartleggingstest	7
Kunnskapsnivåer	8

DEL 2 EMNER I KREDITT

2.1. EMNEOMRÅDE 1: RAMMEBETINGELSER FOR KREDITT	9
Oversikt og bakgrunn	9
Fagemne 1.1. Rammebetingelser, intern policy og rolleforståelse	9
2.2. Emneområde 2: kredittvurderingen og kredittprodukter	11
Oversikt og bakgrunn	11
Fagemne 2.1. Livsfaser	11
Fagemne 2.2. Ektefellers og samboeres gjeldsstiftelse	12
Fagemne 2.3. Kredittvurderingen	12
Fagemne 2.4. Valg av produkter, produktegenskaper og pris	13
2.3. Emneområde 3: Aktuelle sikkerheter og pantsettelse	15
Oversikt og bakgrunn	15
Fagemne 3.1. Fellesregler for pantsettelse	15
Fagemne 3.2 Forsikringsforhold	16
Fagemne 3.3 Pant i fast eiendom	17
Fagemne 3.4 Pant i borettslagsandel	17
Fagemne 3.5 Pant i aksjeleilighet	18
Fagemne 3.6 Salgspant	18
Fagemne 3.7 Pant i enkle pengekrav	18
Fagemne 3.8 Pant i aksjer	19
Fagemne 3.9 Pant i verdipapirfondsandeler	19
Fagemne 3.10 Kausjoner	20
2.4. EMNEOMRÅDE 4: INFORMASJON/FORKLARING TIL KREDITTKUNDEN, FRARÅDINGSPLIKT OG LØSNINGSFORSLAG	22
Oversikt og bakgrunn	22
Fagemne 4.1 Informasjonskrav og forklaringsplikt	22

Fagemne 4.2 Frarådingsplikten ved kredittopptak	22
Fagemne 4.3 Løsningsforslag	22
2.5. EMNEOMRÅDE 5: DOKUMENTER I KREDITTBHANDLINGEN	23
Oversikt og bakgrunn	23
Fagemne 5.1 Dokumenter i kreditt- og sikkerhetsetableringen	23
Fagemne 5.2 Avtaleinngåelse og finansavtalelovens krav	23
2.6. EMNEOMRÅDE 6: OPPFØLGING I KREDITTENS LØPETID, INNFRIELSE OG MISLIGHOLD	24
Oversikt og bakgrunn	24
Fagemne 6.1 oppfølging og veiledning	24
Fagemne 6.2. Retur av kreditt- og sikkerhetsdokumenter	24
Fagemne 6.3. Mislighold og tvangsinn drivelse	24
Fagemne 6.4. Dokumentenes betydning som tvangsgrunnlag	25

DEL 3 FELLESEMNER MED FINANSIELL RÅDGIVNING

3.1. EMNEOMRÅDE 1: Personlig økonomi	26
Oversikt og bakgrunn	26
Fagemne 1.1. Skatt for personkunder	28
Fagemne 1.2. Økonomisk planlegging	29
Fagemne 1.3. Arv, ekteskap, samboerskap og mindreårige	29
Fagemne 1.4. Ytelser ved arbeidsledighet, sykdom, uførhet og død	31
Fagemne 1.5. Pensjon (kun AFR/kreditt)	33
3.2. EMNEOMRÅDE 2: Makroøkonomi	35
Oversikt og bakgrunn	35
Fagemne 2.1. Innledning	36
Fagemne 2.2. Nasjonalregnskap og andre sentrale økonomiske størrelser	36
Fagemne 2.3. Kreditt - og valutamarkedet	37
Fagemne 2.4. Konjunkturteori	38
Fagemne 2.5. Inflasjon og pengepolitikk	39

DEL 4 TVERRGÅENDE EMNER

1. TVERRGÅENDE EMNE: GRUNNLEGGENDE REGELVERK	40
Oversikt og bakgrunn	40
Tverrgående fagemne 1.1. Grunnleggende lovforståelse	41
Tverrgående fagemne 1.2. Særlige relevante offentligrettslige bestemmelser	42
Tverrgående fagemne 1.3. Særlige relevante privatrettslige bestemmelser	43
2. TVERRGÅENDE EMNE: ETIKK OG GOD SKIKK	44
Oversikt og bakgrunn	44
Tverrgående fagemne 2.1. Etske begreper	46
Tverrgående fagemne 2.2. Etske prinsipper	46

Tverrgående fagemne 2.3. Etiske dilemmaer	47
Tverrgående fagemne 2.4. Etikk og tilbakemeldingskultur	47
Tverrgående fagemne 2.5. Profesjonsetikk	48
Tverrgående fagemne 2.6. God skikk ved rådgivning og annen kundebehandling	49

DEL 1 OM FAGPLANEN

Bakgrunn og formål med fagplanen

I forbindelse med samordning av finansnæringens autorisasjons- og godkjenningsordninger ble det besluttet å utvikle en felles fagplan i kreditt som beskriver minimumskravene til kompetanse hos kredittrådgivere i privatmarkedet. Med utgangspunkt i denne er det nå etablert en nasjonal autorisasjonsordning for kredittrådgivere. Målet er å styrke kvaliteten på kredittrådgivning overfor kunden. Det er avgjørende for kundene at alle som arbeider innenfor feltet kreditt for privatmarkedet har den nødvendige minstekompetanse og etterlever God skikk. Det er også viktig for den alminnelige tillit som finansnæringen er avhengig av og for næringens omdømme. En felles kompetansesstandard og testing i et kontrollert miljø bidrar til legitimitet og troverdighet.

Med kredittrådgivning forstås den personlige veiledning som finansforetakenes rådgivere gir om kreditt til privatpersoner. Fagplanen omfatter både pantesikret og usikret kreditt (kredittkort og forbrukslån).

For å bli autorisert må rådgiverne bestå en omfattende kunnskapsprøve. Hensikten med kunnskapsprøven er å dokumentere fagkunnskap. Fagplanen for kunnskapsprøven gir kandidatene en oversikt over faginnhold, stoffomfang, kunnskapskrav og kunnskapsnivå. Fagplanen gir også grunnlag for å utvikle relevante opplæringsopplegg.

EUs direktiv om boligkreditt (Mortgage Credit Directive) skal implementeres i norsk rett, og vil kunne påvirke kravene til blant annet kredittkompetanse og kundeinformasjon. Fagplanens innhold vil bli tilpasset kravene i direktivet.

Fagplanen er et dynamisk dokument. Fra publisering av endret fagplan vil det gå tre måneder før kandidatene testes i nytt eller endret fagstoff. Siste versjon finnes alltid tilgjengelig på FinAut sine nettsider.

Oversikt over innhold

Fagplanen beskriver minimumskrav til generell fagkunnskap som det forventes at kompetente kredittrådgivere i privatmarkedet skal ha, dvs. kunnskap om:

- kredittinstitusjoners rammebetingelser og rolle i samfunnet og rådgivers rolle overfor kunder.
- personlig økonomi (livsfaser, behov, produkter og løsninger).
- viktige elementer i kredittvurderingen, som for eksempel risikoelementer i kredittarbeidet, kredittdokumenter, panteetablering med mer.
- Den samlede fagplanen gjelder for kandidater som kun er kredittrådgivere.
- Kandidater som er AFR-autoriserte, får fritak for del 3 og 4.
- Kandidater som er Skadeforsikring-autoriserte, får fritak for del 4.

I **Del 2** av fagplanen beskrives emnene i Kreditt privatmarked.

I **Del 3** av fagplanen presenteres emner som er felles med finansiell rådgivning (AFR).

I **Del 4** av fagplanen presenteres tverrgående emner som er felles for alle fagplaner/ordninger. (Grunnkompetansen i all kunderådgivning i privatmarkedet)

Testing av kunnskap

Fra FinAuts store spørsmålsdatabase trekkes det et fast antall oppgaver etter et bestemt uttrekksmønster. Kandidaten tildeles en kunnskapsprøve med definert uttrekk fra de emnene vedkommende skal ha, dvs. at det tas hensyn til eventuelle fritak som kandidaten skal ha.

Emneområder for kreditt privatmarked	Antall oppgaver i test
Emneområder kreditt	
1. Rammebetingelser for kreditt	4
2. Kredittvurderingen og kredittprodukter	22
3. Aktuelle sikkerheter og pantsettelse	20
4. Informasjon/forklaring til kredittkunden, frarådingsplikt og løsningsforslag	4
5. Dokumenter i kredittbehandlingen	3
6. Oppfølging i kredittens løpetid, innfrielse og mislighold	2
Tilleggsemner:	
*Personlig økonomi	25
*Makroøkonomi	10
Tverrgående emner	
*Generelt regelverk, Etikk og God skikk	20
Antall oppgaver	110

*Kandidater med AFR-autorisasjon får fritak for Personlig økonomi, Makroøkonomi og Tverrgående emner.

*Kandidater med Skadeforsikring-autorisasjon får fritak for Tverrgående emner.

Målet er å benytte kompetansen i kundemøter

Finansnæringen ønsker rådgivere med fagkunnskap og ferdigheter som til sammen gir en helhetlig anvendbar kompetanse til beste for kunden. Fagkunnskap er en forutsetning for god praksis, men er i seg selv ikke nok til å gi god praksis. FinAut anbefaler at opplæring tilrettelegges på en slik måte at rådgiverne får anvendt kunnskapen og trent på en mest mulig praksisnær måte og i tråd med God skikk, næringens standard for kundemøter.

Relevante metoder kan være:

- Eksempler fra praksis
- Caseoppgaver
- Rollespill
- Felles diskusjon
- Medlytt

I Kreditt testes praktisk kompetanse gjennom vurdering av et antall gjennomførte kredittsaker som dokumenterer at kandidaten kan anvende kompetansen i kredittvurderingen. Hver sak skal evalueres av den personen som er utpekt som kandidatens sensor i henhold til felles krav fra FinAut. Felles rammeverk og sensorveiledning vil bli utarbeidet.

Krav til bestått og tidsbegrensning

Kunnskapsprøven er bestått når kandidaten har minst 70 % korrekte svar på hvert enkelt av de seks emneområdene. For kreditt er emne 1 og 2, samt emne 3,4,5 og 6 slått sammen til egne emneområder med 50 % krav. Tillatt tid på kunnskapsprøven avhenger av hvilken prøve man skal ha:

- Prøve med kredittemner, tilleggsemner og tverrgående - 3 timer inkludert pauser o.l.
- Prøve med kredittemner og tilleggsemner – 2,5 timer inkludert pauser o.l.
- Prøve med kun kredittemner – 1,5 timer inkludert pauser o.l.

Opplæringsmaterieill

Finansbedriftene har selv ansvar for opplæring (metoder, omfang og leverandører). Noe opplæringsmaterieill er utviklet i regi av bransjefellesskapet og er fritt tilgjengelig på FinAuts nettsider:

- Mot og tillit - Etikk for rådgivere/selgere i finansbransjen
- Kommentarhefte til God skikk
- Aktuelle lover og regler
- Rundskriv

Kartleggingstest

Alle kandidater har tilgang til kartleggingstester som omhandler enten hele fagplanen eller de delene som AFR- autorisert og Skadeforsikring- autoriserte skal testes i. Kartleggingstestene er realistiske med like mange oppgaver og samme tidsramme som kunnskapsprøvene. Hensikten med kartleggingstesten er å gi kandidaten

en indikasjon om opplæringsbehov, samt et bilde av innhold, vanskelighetsgrad og tidsbruk i selve kunnskapsprøven. For mange kandidater er det også nyttig å trene på flervalgsoppgaver som testform og å bli kjent med brukergrensesnittet som benyttes på kunnskapsprøven.

Kunnskapsnivåer

Det kreves ulike nivåer av kunnskapsbeherskelse, og disse er spesifisert under hvert delemne i fagplanen:

- Nivåene beskriver hvilken kompleksitet oppgavene har
- Nivåene bygger på hverandre. Har man kunnskap på nivå 2, betyr det at man også kunnskap på nivå 1.
- Delemner som skal testes på nivå 2 kan også ha oppgaver som er på nivå 1.
- Kunnskapsnivåer er spesifisert under hvert delemne i fagplanen.

Kunnskapsnivåer	Beskrivelse – noen stikkord
Nivå 1: Fakta	<ul style="list-style-type: none"> • Huske eller gjengi informasjon, fakta, begreper, definisjoner og prinsipper • Vite at noe er som det er • Kjennskap til fakta, metoder, lover etc.
Nivå 2: Forståelse	<ul style="list-style-type: none"> • Kandidaten skal kunne forstå sammenhengen i en problemstilling eller forholdet mellom ulike størrelser og begreper • Forstå meningen eller hensikten med noe • Ofte vil det gjelde omforming eller oversettelse av informasjonen, ikke bare å gjengi faktabasert kunnskap • Det å bruke en gitt tabell til å se hvilken aldersgruppe som sparer mest, vil være eksempel på forståelse
Nivå 3: Anvendelse	<ul style="list-style-type: none"> • Ved anvendelse skal kandidaten selv finne ut hvilken metode eller prinsipp som kan brukes for å løse oppgaven. • Identifisere en kjent situasjon/problem og bruke hensiktsmessig kunnskap eller en metode • Forutsi/anslå (eller resonnerer seg fram til) sannsynlige hendelser fra gitte betingelser. • Å utføre en utregning basert på oppgitte verdier i en problemstilling er et eksempel på anvendelse. • Anvende relevant kunnskap som grunnlag for god og riktig rådgivning i møtet med kunder.

DEL 2 EMNER I KREDITT

2.1. EMNEOMRÅDE 1: RAMMEBETINGELSER FOR KREDITT

Oversikt og bakgrunn

Emneområdet omhandler de rammebetingelser kredittinstitusjoner står overfor. Det vil si de lover, forskrifter og retningslinjer som omgir virksomheten. Foruten dette har også den enkelte kredittinstitusjon en egen kredittpolicy og interne retningslinjer. Videre er det viktig for kredittrådgivere å forstå og være seg bevisst de ulike rollene de spiller vis-à-vis kredittkunden, men også i forhold til arbeidsgiver og av hensyn til omdømmet til den næringen man representerer.

Fagemne 1.1. Rammebetingelser, intern policy og rolleforståelse

Beskrivelse

Kandidaten skal kjenne til og forstå de mest sentrale rammebetingelsene for å yte kreditt i privatmarkedet.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.1.1. Sentrale institusjoner Kandidaten skal kjenne til sentrale institusjoner og rollene de har i kredittmarkedet.	Fakta
1.1.2. Sentrale lover Kandidaten skal kjenne til sentrale lover og forstå deres rolle i ulike deler av kredittprosessen. Sentrale lover: <ul style="list-style-type: none"> • Finansavtaleloven • Hvitvaskingsloven • Panteloven • Finanstilsynsloven • Finansforetaksloven • Tvangsfullbyrdelsesloven • Gjeldsordningsloven	Fakta Forståelse

<p>1.1.3. Sentrale forskrifter</p> <p><i>Forskrift om krav til nye utlån med pant i bolig:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kandidaten skal forstå Finansdepartementets forskrift om nye utlån med pant i bolig. <p><i>Forskrift om fakturering av kredittkortgjeld:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kandidaten skal kjenne til og forstå Finansdepartementets forskrift om fakturering av kredittkortgjeld. <p><i>Forskrift om forsvarlig utlånspraksis for forbrukslån</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kandidaten skal forstå Finansdepartementets forskrift om forsvarlig utlånspraksis for forbrukslån. <p><i>Kapitalkravsforskriften - krav til risikoklassifisering, sikkerheter og kapitaldekning:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kandidaten skal vite hvilken informasjon og dokumentasjon som bør ligge bak verdivurderingen av ulike sikkerheter, hvordan denne innhentes og forstå betydningen av dette for å kunne fastslå kundens belåningsgrad (LTV). • Kandidaten skal kjenne til og forstå begrepet realisasjonsverdier, forstå boligmarkedets likviditetsrisiko, kjenne til sentrale prisdrivere i boligmarkedet og skjønne hvordan et eventuelt boligprisfall vil kunne påvirke kundens belåningsgrad og bankens risiko. • Kandidaten skal videre forstå prinsippene for og hensikten bak klassifisering av kredittkunder, herunder kjenne til og forstå sammenhengen mellom begrepene: <ul style="list-style-type: none"> ○ Misligholdssannsynlighet (PD) ○ Tap ved mislighold (LGD) ○ Bruttoverdi av den misligholdte kreditten (EAD) • Kandidaten skal også kjenne til hovedtrekkene i kapitaldekningskravene og hvordan egenkapitalavkastningen beregnes. 	<p>Fakta Forståelse</p>
<p>1.1.4. Fundingkilder, kostnader og rentemargin</p> <p>Kandidaten skal kjenne til de ulike fundingkildene kredittinstitusjoner har tilgang til, kostnadene knyttet til de enkelte fundingkildene og forstå hvordan kostnadene påvirker kredittrenten som kunden må betale. Kandidaten skal også forstå hva som ligger i begrepet rentemargin.</p>	<p>Fakta Forståelse</p>
<p>1.1.5. Intern policy og retningslinjer</p> <p>Kandidaten skal vite at kredittinstitusjonene har et internt regelverk som normalt består av en kredittstrategi, kredittpolicy, kredittbehandlingsrutiner og bevilgningsreglement.</p>	<p>Fakta</p>

<p>1.1.6. Ulike roller som kredittrådgiver – rolleavklaring Kandidaten skal vite at han/hun kan ha flere roller i etableringen og gjennomføring av en kredittavtale, og forstå hva de ulike rollene innebærer.</p> <p>Sentrale roller er:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Selger/markedsfører • Rådgiver • Bankens representant • Informasjonsinnhenter og kredittvurderer • Kredittbevilger • Engasjementoppfølger • Kredittavvikler 	<p>Fakta Forståelse</p>
---	-----------------------------

2.2. Emneområde 2: kredittvurderingen og kredittprodukter

Oversikt og bakgrunn

Emneområdet omhandler kredittvurdering og de ulike kredittprodukter og deres egenskaper. Sentralt står hovedmålsettingen med kredittvurderingen, og hvordan denne gjennomføres med den hensikt å gi kvalifisert og tilpasset rådgivning basert på viktige forhold som livsfaser, ekteskap og samboerforhold og kjennskap til de ulike kredittproduktene, deres egenskaper og pris. Kredittrådgiveren skal være i stand til å identifisere og vurdere kredittrisiko, gi råd på et generelt grunnlag og også være i stand til å kunne innstille kreditt på et kredittfaglig grunnlag.

Fagemne 2.1. Livsfaser

Beskrivelse

Kandidaten skal kjenne til kredittbehov og likviditetsmessige utfordringer som kan oppstå i ulike livsfaser.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.1.1. Økonomiske konsekvenser av normale livshendelser	Fakta

Kandidaten skal kjenne til hvordan ulike normale livshendelser kan påvirke kredittavtalen og kundens betjeningsevne (eks. samboerskap, giftemål, familieforøkelse, skilsmisse, pensjon, ulykke eller sykdom, ektefelle/samboers død mm).	
2.1.2 Økonomisk planlegging av fremtidige hendelser Kandidaten skal forstå behovet for økonomisk planlegging for fremtidige hendelser, og kunne identifisere og foreslå løsninger for kredittopptak, boligbytte, nedbetaling av kreditt, refinansiering med mer.	Fakta Forståelse Anvendelse
2.1.3 Planlegging og budsjettering Kandidaten skal forstå viktigheten av planlegging og budsjettering for å avdekke betjeningsevne og vurdere belåningsgrad.	Fakta Forståelse

Fagemne 2.2. Ektefellers og samboeres gjeldsstiftelse

Beskrivelse

Kandidaten skal kjenne til sentrale forhold rundt ektefellers og samboeres gjeldsstiftelse, samt forpliktelser og ansvar, og adgangen til å pantsette egne formuesgoder.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.2.1 Ekteskap og samboerforhold Kandidaten skal forstå forskjellen mellom det ansvar ektefeller har i det innbyrdes økonomiske fellesskapet, og hvilke roller de har vis-à-vis kreditor i et kredittforhold. Kandidaten skal også kjenne til kravet om skriftlig ektefellesamtykke ved salg eller pantsettelse av felles bolig. Videre skal kandidaten vite at samboerforhold ikke er lovregulert på samme måte som ekteskap.	Fakta Forståelse
2.2.2 Gjeldsstiftelse og ansvar Kandidaten skal forstå ektefellers rett til å ta opp kreditt, herunder ansvar mellom dem og ovenfor kredittinstitusjonen.	Fakta Forståelse
2.2.3 Begrensninger i rådighet over formuesgoder Kandidaten skal kjenne til ektefellers rett til å pantsette formuesgoder de eier, samt hvem som må underskrive de ulike dokumentene.	Fakta

Fagemne 2.3. Kredittvurderingen

Beskrivelse

Kandidaten skal kjenne til hovedmålsettingen med kredittvurderingen, og hvordan denne gjennomføres med den hensikt å gi kvalifisert og tilpasset rådgivning. I dette ligger også å kunne anvende forskrift om krav til nye utlån med pant i bolig, samt forskrift om forsvarlig utlånspraksis for forbrukslån.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>2.3.1 Informasjon for vurdering av kredittverdighet Kandidaten skal vite hvilken sentral informasjon som bør samles inn for å kunne vurdere kundens kredittverdighet, og hvordan denne samles inn.</p>	Fakta
<p>2.3.2 Avdekke kredittbehov Kandidaten skal kunne avdekke kundens kredittformål og kredittbehov, og forstå hva det innebærer.</p>	Fakta Forståelse Anvendelse
<p>2.3.3 Kartlegge kundens økonomi Kandidaten skal kunne kartlegge og dokumentere kundens egenkapital, inntekt, gjeld og økonomisk situasjon, både ved nåsituasjon og ved eventuelle fremtidig kredittopptak, og forstå betydningen av dette og hva det innebærer.</p>	Fakta Forståelse Anvendelse
<p>2.3.4 Avdekke betalingsevne og risiko Kandidaten skal kunne avdekke kundens betalingsevne og -vilje for å begrense risikoen som ligger i engasjementet, og forstå betydningen av dette, herunder kunne anvende forskrift om krav til nye utlån med pant i bolig og forskrift om forsvarlig utlånspraksis for forbrukslån.</p>	Fakta Forståelse Anvendelse
<p>2.3.5 Kundens økonomiske toleranse Kandidaten skal kunne vurdere kundens likviditetssituasjon og konsekvenser av en eventuell renteøkning. Kandidaten skal kunne presentere dette for kunden slik at denne har grunnlag for å vurdere risikoen og gjør sitt eget valg.</p>	Fakta Forståelse Anvendelse

Fagemne 2.4. Valg av produkter, produkttegnskaper og pris

Beskrivelse

Kandidaten skal kjenne til og forstå de vanligste kredittformene som nedbetalingskreditt, rammekreditt, mellomfinansiering og finansieringsbevis, samt de ulike produktene som sorterer under de nevnte kredittformer. Kandidaten skal også vite forskjellen på flytende og fast kredittrente, og hvordan renteutviklingen virker inn på hhv flytende og fast kredittrente.

Kandidaten skal forstå hvilke kredittformer og –produkter som passer kunder i forskjellige risikoklasser og livsfaser. Kandidaten skal også kjenne til og forstå hvordan ulike kredittkostnader og gebyrer i forbindelse med kredittopptak påvirker kundens effektive kredittrente. Kandidaten skal også kjenne til offentlige gebyrer ved kjøp og salg av bolig.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>2.4.1 Aktuelle kredittformer og -produkter, og deres egenskaper</p> <p>Kandidaten skal kjenne til egenskapene til de ulike kredittformene, og kunne anbefale riktig produkt til riktig kunde.</p> <p>Sentrale kredittformer er:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nedbetalingskreditt med fast og flytende rente, serie- og annuitetskreditt • Finansieringsbevis (tilbud) • Rammekreditt • Mellomfinansiering • Forbrukskreditt (blancolån) • Kredittkort • Valutakreditt • Seniororkreditt • Byggekreditt 	<p>Fakta Forståelse Anvendelse</p>
<p>2.4.2 Flytende rente og rentefastsettelse</p> <p>Kandidaten skal vite hva flytende rente er, og hvilke faktorer som påvirker denne.</p>	<p>Fakta</p>
<p>2.4.3 Fast rente, rentetapserstatning (overkurs) og rentegevinst (underkurs)</p> <p>Kandidaten skal vite hva fast rente er og forstå forskjellen på over- og underkurs. Videre skal han/hun forstå hva som utløser over- og underkurs.</p>	<p>Fakta Forståelse</p>
<p>2.4.4 Kredittkostnader, nominell og effektiv rente</p> <p>Kandidaten skal kjenne til ulike kredittkostnader, deres egenskaper og forstå hvordan de utgjør forskjellen mellom den nominelle og effektive kredittrenten.</p>	<p>Fakta Forståelse</p>
<p>2.4.5 Gebyrer ved boligkjøp</p> <p>Kandidaten skal kjenne til offentlige gebyrer som:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Tinglysningsgebyr på skjøte og pantedokumenter, herunder endringsgebyr ○ Dokumentavgift 	<p>Fakta</p>

2.3. Emneområde 3: Aktuelle sikkerheter og pantsettelse

Oversikt og bakgrunn

Emneområde omhandler fellesregler og prinsipper for hva pant er, hvordan pant etableres, vedlikehold av pant og tvangsrealisasjon av pant. Det omhandler videre kredittinstitusjonens behov for å innhente dokumentasjon på forsikring for visse typer objekter, samt en gjennomgang av de ulike panteobjektene. Emneområdet omhandler også ulike typer kausjoner, selve kausjonsavtalen, kausjoners forfallstidspunkt samt kundens angreerett.

Fagemne 3.1. Fellesregler for pantsettelse

Beskrivelse

Fagemnet omhandler fellesregler og prinsipper for hva pant er, hvordan pant etableres, vedlikehold av pant og tvangsrealisasjon av pant.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.1.1 Pant og pantesikkerhetens formål Kandidaten skal vite hva pant er og hva som er formålet med pantesikkerhet.	Fakta
3.1.2. Fellesregler Kandidaten skal kunne gjengi fellesregler om pant, og kjenne til vilkår og begrensninger for å etablere gyldig pant. Det nevnes spesielt krav om lovhjemmel, spesialitetsprinsippet og panterett for tilleggskrav. Kandidaten skal kjenne til hvilke krav som kan dekkes under pantet.	Fakta
3.1.3 Avtalepant, utleggspant og lovbestemt pant Kandidaten skal kunne skille mellom avtale- og utleggspant, og hva dette innebærer. Kandidaten skal også ha kjennskap til lovbestemt pant.	Fakta
3.1.4 Panteavtalen, rettsvern og prioritet Kandidaten skal forstå betydningen av og hva som er nødvendig for å etablere rettsvern for en panteavtale.	Fakta Forståelse

<p>Kandidaten skal vite hvem som kan inngå avtale om pantsettelse, og hva panteretten omfatter.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til at et panteobjekt kan ha reell og formell eier.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til hvilke konsekvenser mangler ved etablering av pant, rettsvernsmangler eller feil ved pantets forutsatte prioritet kan få.</p> <p>Kandidaten skal forstå prioritetsreglene.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til panterettslige problemstillinger rundt mellomfinansiering.</p>	
<p>3.1.5 Servitutter og rådighetsbegrensninger</p> <p>Kandidaten skal forstå hvilken betydning forskjellige typer servitutter og rådighetsbegrensning, eksempelvis borett, bruksrett og forkjøpsrett har for bankens panterett.</p>	Fakta Forståelse
<p>3.1.6 Gjenopplåning</p> <p>Kandidaten skal forstå reglene for gjenopplåning av en panterett.</p>	Fakta Forståelse

Fagemne 3.2 Forsikringsforhold

Beskrivelse

Fagemnet omhandler kredittinstitusjonens behov for å innhente dokumentasjon på forsikring for visse typer objekter.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>3.2.1 Krav til forsikringer</p> <p>Kandidaten skal kjenne til kravet om at objekter som stilles som pant skal være forsikret.</p>	Fakta
<p>3.2.2 Egenerklæring og forsikringsattest</p> <p>Kandidaten skal forstå hvorfor det i noen saker er tilstrekkelig med en egenerklæring og/eller kopi av polise fra kredittkunden, mens det i andre saker er behov for en forsikringsattest.</p>	Fakta Forståelse
<p>3.2.3 Panthavergarantien og Felleserklæringen</p>	Fakta Forståelse

Kandidaten skal forstå hva som omfattes av panthavergarantien og Felleserklæringen, samt hvilke eiendommer ordningen omfatter.

FORSKJELLIGE TYPER PANTEOBJEKTER

Felles beskrivelse

Fagemnene omhandler særregler for forskjellige typer pantobjekter som er aktuelle ved sikkerhetsstillelse for kreditt til forbrukere. Rådgiver skal vite hva som omfattes av pant i de forskjellige typer pantobjekter, hvordan pant avtales og rettsvern etableres for de forskjellige objekter, samt spesielle begrensninger eller forhold for det enkelte objekt.

Fagemne 3.3 Pant i fast eiendom

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.3.1 Hva panteretten omfatter Kandidaten skal forstå hva panteretten omfatter.	Fakta Forståelse
3.3.2 Festerett Kandidaten skal forstå hva pant i festerett er.	Fakta Forståelse
3.3.3 Eierseksjon Kandidaten skal forstå hva pant i eierseksjon er.	Fakta Forståelse
3.3.4 Avtale og rettsvern Kandidaten skal forstå hvordan pant avtales og rettsvern for pant i fast eiendom etableres.	Fakta Forståelse

Fagemne 3.4 Pant i borettslagsandel

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.4.1. Hva panteretten omfatter Kandidaten skal forstå hva panteretten omfatter.	Fakta Forståelse
3.4.2 Avtale og rettsvern	Fakta Forståelse

Kandidaten skal forstå hva panteretten omfatter, hvordan pant avtales og rettsvern for pant etableres i borettslag.	
3.4.3 Individuell nedbetaling (IN)	Fakta
Kandidaten skal kjenne til individuell nedbetaling (IN)-ordningen.	

Fagemne 3.5 Pant i aksjeilighet

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.5.1 Hva panteretten omfatter Kandidaten skal forstå hva panteretten omfatter.	Fakta Forståelse
3.5.2 Avtale og rettsvern Kandidaten skal forstå hvordan pant avtales og hvordan rettsvern for pant i aksjeilighet etableres.	Fakta Forståelse

Fagemne 3.6 Salgpant

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.6.1 Hva panteretten omfatter Kandidaten skal forstå hva panteretten omfatter.	Fakta Forståelse
3.6.2 Avtale og rettsvern Kandidaten skal forstå hvilke vilkår og begrensninger som forutsettes for gyldig salgspantavtale. Kandidaten skal forstå hvordan rettsvern etableres for salgspant.	Fakta Forståelse
3.6.3 Foreldelse og andre bortfallsgrunner Kandidaten skal kjenne til foreldelse av salgspant og andre bortfallsgrunner.	Fakta

Fagemne 3.7 Pant i enkle pengekrav

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.7.1 Hva panteretten omfatter Kandidaten skal forstå hva panteretten omfatter.	Fakta Forståelse
3.7.2 Avtale og rettsvern Kandidaten skal forstå hvordan pant i enkle pengekrav avtales og hvordan rettsvern etableres.	Fakta Forståelse
3.7.3 Særregler Kandidaten skal forstå særreglene for pant i innskudd i egen bank.	Fakta Forståelse

Fagemne 3.8 Pant i aksjer

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.8.1. Hva panteretten omfatter Rådgiver skal forstå hva panteretten omfatter	Fakta Forståelse
3.8.2. Avtale og rettsvern Rådgiver skal forstå hvordan slikt pant avtales og hvordan rettsvern etableres for hhv aksjer som er registrert i VPS, og som ikke er registrert i VPS.	Fakta Forståelse

Fagemne 3.9 Pant i verdipapirfondsandeler

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.9.1 Hva panteretten omfatter Kandidaten skal forstå hva panteretten omfatter.	Fakta Forståelse
3.9.2 Avtale og rettsvern Kandidaten skal forstå hvordan slik pant avtales, og hvordan rettsvern etableres for hhv. verdipapirfondsandeler som er registrert i VPS og de som ikke er registrert i VPS.	Fakta Forståelse

Fagemne 3.10 Kausjoner

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
3.10.1 Ulike typer kausjon Kandidaten skal forstå de ulike kausjonstypene som følger av finansavtaleloven. Videre skal kandidaten forstå hva realkausjon er.	Fakta Forståelse
3.10.2 Opplysningsplikt og frarådingsplikt Kandidaten skal kjenne til og forstå reglene om opplysningsplikt og frarådingsplikt før kausjonsavtale inngås.	Fakta Forståelse
3.10.3 Kausjonsavtalen Kandidaten skal forstå de ulike kausjonsavtaler og videre kravet til skriftlighet, samt hovedinnholdet i kausjonsavtalen. Kandidaten skal videre kjenne til virkningen av mangler ved kausjonsavtalen.	Fakta Forståelse
3.10.4 Angrerett Kandidaten skal kjenne til kausjonistens eventuelle angrerett og forstå konsekvensene ved bruk av denne.	Fakta Forståelse
3.10.5 Avtaleendring og frigivelse av sikkerhet Kandidaten skal vite om mulighetene for, og konsekvensene for kausjonisten av, endring i kredittavtalen, samt kjenne til forbudet mot frigivelse av pant eller annen sikkerhet som var stilt eller forutsatt stilt da kausjonsavtalen ble inngått - uten uttrykkelig samtykke fra kausjonist.	Fakta
3.10.6 Kausjonens forfallstidspunkt Kandidaten skal kjenne til reglene for kausjonens forfallstidspunkt.	Fakta
3.10.7 Varslingsplikt ved mislighold Kandidaten skal kjenne til finansavtalelovens bestemmelser om varslingsplikt ved mislighold, betalingsutsettelse mv.	Fakta
3.10.8 Reduksjon og bortfall av kausjonsansvar Kausjonisten skal kjenne til reglene for reduksjon og bortfall av kausjonsansvar	Fakta

2.4. EMNEOMRÅDE 4: INFORMASJON/FORKLARING TIL KREDITTKUNDEN, FRARÅDINGSPLIKT OG LØSNINGSFORSLAG

Oversikt og bakgrunn

Emneområdet omhandler den omfattende informasjonsplikten kredittlyter er pålagt i forkant av inngåelse av kredittavtale, og underveis i kredittforholdet. Denne plikten omfatter både hvilken type informasjon som skal gis, men også en forutsetning om at kredittkunden faktisk forstår informasjonen. Frarådingsplikten står sentralt i vurderingen av kundens kredittverdighet. Kandidaten må også kunne utarbeide et løsningsforslag på kundens kredittbehov, og kunne presentere og forklare dette på en for kunden forståelig måte.

Fagemne 4.1 Informasjonskrav og forklaringsplikt

Kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>Kandidaten skal forstå finansavtalelovens krav om informasjon til kredittkunder.</p> <p>Sentrale temaer er:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opplysningsplikt før inngåelse av avtalen • Plikt til å gi fyllestgjørende forklaring • Krav til kredittavtalens form og innhold • Opplysningsplikt under kredittforholdet • Varsling ved endring av kredittavtale	<p>Fakta Forståelse</p>

Fagemne 4.2 Frarådingsplikten ved kredittopptak

Kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>Kandidaten skal kunne anvende reglene om frarådingsplikten.</p>	<p>Fakta Forståelse Anvendelse</p>

Fagemne 4.3 Løsningsforslag

Kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
---------------	---------------

Kandidaten skal kunne utarbeide løsningsforslag på kundens kredittbehov, og kunne presentere og forklare dette for kunden.

Fakta
Forståelse
Anvendelse

2.5. EMNEOMRÅDE 5: DOKUMENTER I KREDITTBHANDLINGEN

Oversikt og bakgrunn

Emneområdet omhandler de dokumenter som må være på plass for å etablere et kredittforhold, herunder etablere sikkerhet for kreditten. Finansavtalelovens krav til selve avtaleinngåelsen står også sentralt.

Fagemne 5.1 Dokumenter i kreditt- og sikkerhetsetableringen

Beskrivelse

Fagemnet omhandler kreditt- og sikkerhetsdokumentenes innhold, hvilke rettsregler som gjelder for dokumentene, og hvilken funksjon de har i kredittforholdet.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
5.1.1 Gjeldsbrev og skylderkjøring Kandidaten skal kjenne til formålet og innholdet i gjeldsbrevet og skylderkjøringen fra kredittkunden	Fakta
5.1.2 Pantsettelse og formkrav Kandidaten skal kjenne til hvem som kan pantsette hva, samt formkrav til selve pantedokumentet.	Fakta
5.1.3 Pantsettelseserklæringen Kandidaten skal kjenne til pantsettelseserklæringen, og at det er den som binder gjeldsbrevet til pantedokumentet.	Fakta

Fagemne 5.2 Avtaleinngåelse og finansavtalelovens krav

Kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
Kandidaten skal forstå de sentrale kravene finansavtaleloven stiller til inngåelse av kredittavtalen.	Fakta Forståelse

2.6. EMNEOMRÅDE 6: OPPFØLGING I KREDITTENS LØPETID, INNFRIELSE OG MISLIGHOLD

Oversikt og bakgrunn

Emneområdet omhandler betydningen av å følge opp kunder og veilede dem i kredittens løpetid. Emneområdet omhandler videre kredittinstitusjonens plikt til å slette og returnere gjeldsbrev for kreditter som er innfridd, samt sentrale problemstillinger knyttet til mislighold og tvangsinn drivelse.

Fagemne 6.1 ppfølging og veiledning

Kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
Kandidaten skal forstå betydningen av og hva det innebærer å veilede og følge opp kundens kreditt i løpetiden, samt endring av lånevilkår.	Fakta Forståelse

Fagemne 6.2. Retur av kreditt- og sikkerhetsdokumenter

Kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
Kandidaten skal kjenne til reglene for sletting av pant og annen sikkerhet, og tilbakelevering av sikkerhetsdokumenter som er stillet for den innfridde kreditten.	Fakta Forståelse

Fagemne 6.3. Mislighold og tvangsinn drivelse

Kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
Kandidaten skal:	Fakta Forståelse

- Kjenne til, forstå og kunne anvende aktuelle virkemidler kredittyster kan ta i bruk ved kundens forbigående betalingsproblemer, typisk forlenget nedbetalingstid og midlertidig avdragsfrihet
- Kjenne til og forstå vilkårene for at kredittgiver kan kreve at kreditten blir innfridd før forfallstiden
- Kjenne til og forstå hovedreglene for tvangssalg - særlig tvangssalg av fast eiendom

Fagemne 6.4. Dokumentenes betydning som tvangsgrunnlag

Kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
Kandidaten skal forstå betydningen av dokumentene ved tvangssalg.	Fakta Forståelse

DEL 3 FELLE EMNER MED FINANSIELL RÅDGIVNING

3.1. EMNEOMRÅDE 1: Personlig økonomi

Oversikt og bakgrunn

Mange privatøkonomiske problemstillinger har stor betydning for kunder i ulike livsfaser – fra fødsel til grav. Etter hvert som en stor andel av befolkningen har fått høyere inntekt og formue, har fokuset på og etterspørselen etter finansielle produkter og privatøkonomisk veiledning og rådgivning vært økende, og kompetansekravene er blitt skjerpet. Medienes stigende interesse for personlig økonomi har også bidratt til et skjerpet bevissthetsnivå hos bank- og forsikringskunder.

Anvendelsen av kompetansen innenfor personlig økonomi foregår enten ved direkte rådgivning eller ved at rådgiveren inntar rollen som kompetent samtalepartner for kunden. Sistnevnte har en berettiget forventning om at rådgiveren har god oversikt over sentrale privatøkonomiske temaer, det være seg for å vurdere sparing/plassering, opptak av kreditt eller kjøp av forsikringer. Det er også grunn til å tro at innfrielse av forventningene gir mer tilfredse og lojale kunder.

Emneområdet "personlig økonomi" tar for seg typiske privatøkonomiske problemstillinger i ulike livsfaser, med sikte på at kandidaten blant annet skal:

- kunne foreslå gode løsninger for kunden innenfor privatøkonomisk styring og budsjettering, herunder kunne foreta enkle skatteberegninger.
- kunne foreslå gode løsninger for foreldre, besteforeldre og andre som ønsker å spare til barn eller barnebarn innenfor gjeldende regler, herunder hvordan man kan tilpasse seg reglene for fylkesmannens forvaltningsplikt.
- ha god oversikt over grunnleggende arvefordelingsregler, herunder hvilke muligheter arvelater har til å fordele sin arv gjennom testament, og hvordan ektepakt og forsikring kan anvendes.
- kjenne til gjenlevende ektefelles og eventuelt samboers rett til å sitte i uskifte og hvilken råderett de har under uskiftet.
- forstå hvordan skattereglene fungerer ved arv og gave, og gi kunden informasjon om aktuelle muligheter som bør undersøkes, for eksempel hos spesialist / advokat.
- kjenne til gjenlevende ektefelles og eventuelt samboers rett til å sitte i uskifte og hvilken råderett de har under uskiftet
- ha oversikt over hovedreglene når det gjelder mindreårige, verge og fylkesmannens rolle
- ha god oversikt over grunnleggende familierett, herunder om ektefellenes rådighet og gjeldsansvar under ekteskapet, bankers opplysningsplikt og delingen ved ekteskapets opphør.
- ha god oversikt over hva som er viktig for ugifte samboere å tenke på av juridiske og økonomiske problemstillinger for å redusere risikoen for konflikter.
- ha grunnleggende kunnskap om ytelser ved arbeidsledighet, sykdom, uførhet og død

- kjenne til sentrale elementer i og ha rimelig god oversikt over pensjonsområdet, ikke minst alderspensjonen etter gamle og nye opptjeningsregler, kollektive ordninger i offentlig og privat sektor og offentlig og privat AFP.

Emneområdet er felles for AFR og Kreditt, og delvis felles med Personforsikring. Kandidater som er autoriserte i Kreditt kan dermed se bort fra hele dette emneområdet. Kandidater som er autorisert i personforsikring får fritak for alle delemnene unntatt de som er merket «Kun AFR/kreditt».

Personlig økonomi består av fem fagemner:

1.1. Skatt for personkunder

1.2. Økonomisk planlegging

1.3. Arv, ekteskap, samboerskap og mindreårige

1.4. Ytelser ved arbeidsledighet, sykdom, uførhet og død

1.5. Pensjon

Antall oppgaver på kunnskapsprøven: 25

Fagemne 1.1. Skatt for personkunder

Beskrivelse:

Dette fagemnet omhandler sentrale skattemessige forhold for personkunder. Forståelse av skattesystemet og begreper som personinntekt, alminnelig inntekt, trygdeavgift, trinnskatt, formuesrabatt og marginalsatt er en viktig forutsetning for å kunne kartlegge kundens økonomi og likviditet. Gjennom enkle beregninger dokumenteres forståelse. Skattefri leieinntekt fra egen bolig kan være en viktig inntektskilde - spørsmålet er under hvilke vilkår leieinntekter er skattefrie. Vilkår for skattefrihet er sentralt også i forbindelse med salg av bolig og hytte. Formuesskatt vektlegges ofte ved finansielle investeringer, og det er viktig å ha god kjennskap til hvordan systemet fungerer, herunder hvordan formuesskattegrunn- laget er for sentrale eiendeler.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.1.1. Hovedprinsipper i skattesystemet Kandidatene skal forstå hovedprinsippene i skattesystemet og betydningen av begrepene personinntekt, alminnelig inntekt, trygdeavgift, trinnskatter, skatt på alminnelig inntekt, marginalsatt og formuesskatt.	Fakta Forståelse
1.1.2. Enkel skatteberegning (kun AFR/Kreditt) Kandidaten skal kunne utføre enkle skatteberegninger basert på oppgitt beløp for lønn og ulik type pensjonsinntekt.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.1.3. Skattelegging (kun AFR/kreditt) Kandidaten skal kunne gjengi hovedreglene for skattelegging av ektefeller, samboere og barn.	Fakta Forståelse
1.1.4. Skatt ved utleie og salg av primær-, sekundær- og fritidsbolig Kandidaten skal forstå reglene om skatt ved utleie og salg av primærbolig, sekundærbolig og fritidseiendom.	Fakta Forståelse
1.1.5. Formuesskatt (kun AFR/kreditt) Kandidaten skal forstå reglene om verdsettelse av formue og gjeldsfradrag, og kunne foreta enkle formuesskatteberegninger, også ved rabatterte formuesobjekter og redusert gjeldsfradrag.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.1.6. Skatt ved videresalg av arv, arveforskudd og gave (kun AFR/kreditt) Kandidaten skal forstå, og kunne fortelle kunden om skattemessige konsekvenser ved salg av primærbolig, sekundærbolig, fritidsbolig, aksjer og verdipapirfond mottatt ved arv, forskudd på arv eller gave.	Fakta Forståelse

Fagemne 1.2. Økonomisk planlegging

Beskrivelse:

Dette fagemnet omhandler husholdningsbudsjettet som et verktøy for å bistå kunden med å få oversikt, styring og kontroll over privatøkonomien. Siden SIFOs referansebudsjett er grunnmuren i mange finansbedrifters likviditetsmodeller, omhandles sentrale og konkrete kjennetegn ved dette budsjettet. I tillegg omfatter fagemnet karakteristika ved ulike låneformer, samt beregning og anvendelse av et eventuelt likviditetsoverskudd.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.2.1. Budsjett Kandidaten skal forstå hensikten med budsjett for kunden og husholdninger. Kandidaten skal forstå prinsippene som SIFOs referansebudsjett bygger på, herunder oppbyggingen og skillet mellom individspesifikke og husholdningsspesifikke utgifter samt hvilke sentrale utgifter som faller utenfor referansebudsjettet.	Fakta
1.2.2. Likviditetsstrying Kandidaten skal forstå hvilke faktorer som påvirker kundens disponible likviditet. Kandidaten skal kunne identifisere eventuelle tiltak som gir økt spare- og låneevne og økt overskudd til kjøp av forsikringer.	Fakta Forståelse
1.2.3. Likviditetsberegninger (kun AFR/kreditt) Kandidaten skal kunne foreta beregninger som viser disponibel likviditet etter skatt, faste og variable utgifter	Fakta Forståelse Anvendelse
1.2.4. Ulike kreditttyper, avdrag og sparing (kun AFR/kreditt) Kandidaten skal forstå hovedforskjellen mellom ulike kreditttyper (serie-, annuitets- og rammekreditt), herunder hvordan det påvirker likviditeten, og kunne se sammenhengen mellom avdragsbetaling og annen sparing.	Fakta Forståelse Anvendelse

Fagemne 1.3. Arv, ekteskap, samboerskap og mindreårige

Beskrivelse:

Dette fagemnet fordeler av arv og forskudd på arv. Arvelater kan i større eller mindre grad styre arveoppgjøret gjennom testament, dog innenfor visse rammer. Arvelater kan gjøre ulike valg mens arvelater/giver lever, hvilket kan være økonomisk gunstig. Arveavgiften er opphevet fra og med 2014, men ulike alternativer kan ha skattemessige konsekvenser som bør vurderes. Ved å kjenne til sentrale regler om

arv, arveforskudd og skatt vil kandidaten kunne gi kunden informasjon om aktuelle muligheter som kan gi gode løsninger. Hvorvidt gjenlevende kan eller bør sitte i uskifte, og konsekvensene av valget, står også sentralt. Et mål med rådgivningen på området vil være å øke gjenlevende sin kunnskap om ulike valgmuligheter.

Fagemnet omhandler også kunnskap om ektefellers råderett under ekteskapet, ansvaret for gjeld og bankers opplysningsplikt overfor en ektefelle. Sentralt er også den økonomiske delingen ved opphør av ekteskapet, med likedeling, skjevdeling og særeie. Ektepakt kan brukes bl.a. til å styre delingsoppgjøret, både ved eventuell skilsmisse og ved den enes død. I sistnevnte tilfelle står også testament og forsikring sentralt. Ugifte samboere er en heterogen gruppe, og råderett, gjeldsansvar og hvem som beholder hva ved opphør, er sentralt også for denne gruppen. En rådgiver bør kunne sette ugifte samboere på sporet av samboeravtale, forsikring og testament – selv om visse samboere nå har fått en begrenset arverett og uskifterett.

Bank- og forsikringsforhold i relasjon til mindreårige, verge og fylkesmannen er også en naturlig del av dette fagemnet.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>1.3.1. Arv etter lov og testament og forsikringsbegunstigelse</p> <p>Kandidaten skal forstå hovedreglene om fordeling av arv etter lov, herunder om ektefelles og samboers arverettigheter.</p> <p>Kandidaten skal forstå de viktigste formkravene ved opprettelse av testament, testasjonsfriheten og de viktigste grensene for denne (ektefellers minste arv og livsarvingenes pliktdelsarv).</p> <p>Kandidaten skal forstå viktigheten av og reglene om utbetaling av personforsikringer, samt reglene om begunstigelse og forholdet til arveretten.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til hovedreglene om hva som avgjør om en disposisjon er en livsdisposisjon eller dødsdisposisjon, og betydningen av denne grensen.</p>	<p>Fakta Forståelse</p>
<p>1.3.2. Uskiftet bo og skifteoppgjøret</p> <p>Kandidaten skal forstå med hvem og med hva gjenlevende ektefelle eller samboer kan sitte i uskifte samt vilkårene for uskifte. Videre skal kandidaten forstå rammene for gjenlevende sin rådighet under uskiftet. Kandidaten skal også kjenne til hva som kan føre til opphør av uskifteboet og økonomiske virkninger av slikt opphør.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til hovedforskjellene på privat og offentlig skifte.</p>	<p>Fakta Forståelse</p>
<p>1.3.3. Ekteskap og samboerskap – råderett, gjeldsansvar og opplysningsplikt</p>	<p>Fakta Forståelse</p>

<p>Kandidaten skal forstå reglene om ektefellers råderett under ekteskapet og ansvar for gjeld. Videre skal kandidaten forstå innholdet i og rammene for finansbedriftens opplysningsplikt overfor ektefeller.</p> <p>Kandidaten skal forstå reglene om samboeres råderett under samlivet og ansvar for gjeld.</p>	
<p>1.3.4. Økonomiske virkninger av opphør av ekteskap og betydningen av ektepakt (kun AFR/kreditt)</p> <p>Kandidaten skal kunne angi løsning på et relativt enkelt økonomisk delingsoppgjør (felleseieskifte), inkl. anvende reglene om likedeling, skjevdeling, gjeldsfradrag og særøie og enkle avtaler gjort i ektepakt.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til hovedreglene om retten til opparbeidede pensjonsrettigheter og reglene om vederlagskrav.</p> <p>Kandidaten skal ha kjennskap til hovedreglene om retten til de enkelte eiendeler, særlig boligen.</p>	<p>Fakta Forståelse Anvendelse</p>
<p>1.3.5. Økonomiske virkninger av opphør av samboerskap (kun AFR/kreditt)</p> <p>Kandidaten skal forstå betydningen av og peke på sentrale elementer i en samboeravtale.</p> <p>Kandidaten skal kunne vise økonomiske virkninger ved opphør av samboerskapet, herunder om hva som skjer med bolig i sameie, forholdet til husstandsfellesskapsloven, eventuell rett på vederlagskrav og dokumentavgiftsreglene.</p>	<p>Fakta Forståelse</p>
<p>1.3.6. 1.3.6. Mindreårige, verge, fylkesmannen – bank- og forsikringsforhold</p> <p>Kandidaten skal kjenne til hovedreglene om mindreåriges rettslige disposisjonsevne knyttet til finansielle forhold og konsekvenser av regelbrudd.</p> <p>Kandidaten skal forstå reglene om vergenes råderett, ansvarsfordelingen mellom vergene og fylkesmannens forvaltningsplikt og rett til å styre ansvarsfordelingen.</p> <p>Kandidaten skal vite hvordan giver i gavebrev og testator i testament kan bestemme hvordan mindreåriges midler skal forvaltes.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til reglene for råderett over forsikringsutbetalinger hvor mindreårige er sikret.</p>	<p>Fakta</p>

Fagmenne 1.4. Ytelser ved arbeidsledighet, sykdom, uførhet og død

Beskrivelse:

Hvilke ytelser har kunden krav på ved arbeidsledighet, sykdom og uførhet? Hva skjer dersom ektefellen eller samboeren går bort? Hvordan påvirker slike livshendelser privatøkonomien, og hvilke forsikrings- produkter er aktuelle for å forebygge økonomiske problemer? Disse spørsmålene er sentrale innunder dette fagområdet.

Reglene på disse områdene er kompliserte med mange spesialtilfeller, men det er viktig å kjenne til hovedbegrepene og ha kunnskap om sentrale rettigheter hos arbeidsgiver (inklusive forsikrings- og pensjonsleverandør) og det offentlige (folketrygden).

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>1.4.1. Arbeidsledighet</p> <p>Kandidaten skal kjenne til hovedreglene for utbetaling av dagpenger fra folketrygden.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til muligheten for å tegne forsikring som sikrer inntekt ved arbeidsledighet.</p>	Fakta
<p>1.4.2. Sykdom og uførhet</p> <p>Kandidaten skal forstå hvem som har rett på sykepenger fra folketrygden, hva ytelsen utgjør og hvor lenge den utbetales.</p> <p>Kandidaten skal vite hvem som har rett på arbeidsavklaringspenger (AAP), formålet med AAP, hva ytelsen utgjør og hvor lenge den utbetales.</p> <p>Kandidaten skal kunne hovedprinsippene for beregning av uføretrygd fra folketrygden, både for personer som har hatt og ikke hatt lønnsinntekt, herunder reglene for unge uføre. Kandidaten skal videre kjenne til hovedreglene om barnetillegg.</p> <p>Kandidaten skal kunne hovedprinsippene for beregning av uførepensjon fra Statens pensjonskasse (SPK) og Kommunal Landspensjonskasse (KLP) for ansatte i offentlig sektor.</p> <p>Kandidaten skal vite at arbeidsgiver ikke er pålagt å tilby uførepensjon til ansatte i privat sektor, og at det er store forskjeller mellom ordningene som tilbys.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til hva lovpålagt yrkesskadeforsikring gjennom arbeidsgiver omfatter.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til at ansatte kan ha utvidet personalforsikring gjennom arbeidsgiver som gjelder på fritiden og hva en slik forsikring kan omfatte</p> <p>Kandidaten skal kjenne til at ulike fagforeninger og interesseorganisasjoner tilbyr forsikringer til sine medlemmer.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til private forsikringsordninger som supplerer ytelsene fra NAV og arbeidsgiver ved sykdom og uførhet.</p>	Fakta Forståelse

<p>1.4.3. Død (ytelser til etterlatte)</p> <p>Kandidaten skal vite at etterlatteytelsene fra NAV er behovsprøvd og begrensede.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til at ansatte i stat og kommune har tariffestet gruppelevsforsegkring gjennom arbeidsgiver, og hva ordningene omfatter.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til at ansatte i privat sektor kan ha gruppelevs- forsegkring eller dødsfallsforsegkring som en del av personalforsikringen, og hva disse ordningene typisk omfatter.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til at ulike fagforeninger og interesse- organisasjoner tilbyr gruppelevs-/dødsfallsforsegkringer til sine medlemmer.</p> <p>Kandidaten skal kjenne til private forsegkringsordninger som supplerer ytelsene fra folketrygden og arbeidsgiver ved sykdom og uførhet.</p>	<p>Fakta</p>
---	--------------

Fagemne 1.5. Pensjon (kun AFR/kreditt)

Beskrivelse:

Dette fagemnet omhandler kunnskap om sentrale pensjonsytelser, som er et viktig grunnlag for å kunne vurdere kundens fremtidige økonomi. Sentralt i fagemnet er hovedelementene i de ulike pensjonsordningene, og hvordan størrelsen på samlet pensjon blant annet henger sammen med lønnsnivå, tilknytning til ulike pensjonsordninger og antall år i arbeid. Sammenheng og samordning mellom ytelsene står også sentralt. Temaet er komplisert, med mange spesialtilfeller. Dette nødvendiggjør bruk av illustrerende eksempler på et overordnet nivå, der det er hovedprinsippene som kommer frem.

Fagemnet omfatter også hovedreglene for privat pensjonssparing.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>1.5.1. Alderspension fra folketrygden</p> <p>Kandidaten skal kunne gjengi hovedprinsippene for beregning av alderspensjon fra folketrygden.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Fakta Forståelse
<p>1.5.2. Pensjon fra arbeidsgiver</p> <p>Kandidaten skal kjenne til hovedvilkår for å få alderspensjon fra Statens pensjonskasse (SPK) og Kommunal Landspensjonskasse (KLP), og hvilket inntektsnivå ytelsene ligger på under ulike, normale forutsetninger. Videre skal kandidaten forstå vilkårene for offentlig Avtalefestet pensjon (AFP), samt nivået på og varigheten av ytelsen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Fakta Forståelse

Kandidaten skal kjenne til hvem som kan og må ha (obligatorisk) tjenstepensjon, krav til alder, stillingsbrøk og eventuelt til lønnsnivå og type lønn (fast vs. variabel). Kandidaten skal kjenne til reglene for innbetaling av innskuddspensjon (minimums- og maksimumssatser), hva som skjer ved bytte av arbeidsgiver (pensjonskapitalbevis), ved uførhet og dødsfall, regler for uttak av pensjon og hva som påvirker pensjonens størrelse.

Kandidaten skal ha oversikt over ytelsespensjon, herunder prinsippene for opptjening, hva som skjer ved bytte av arbeidsgiver (fripolise), ved uførhet, ved dødsfall, regler for uttak av pensjon og hva som påvirker pensjonens størrelse.

Kandidaten skal ha oversikt over hovedtrekkene ved hybridpensjon.

Kandidaten skal ha oversikt over vilkårene for privat AFP, hvordan AFP i hovedsak beregnes, nivået på ytelsen og hvor lenge AFP utbetales.

1.5.3. Individuelle pensjonsordninger

Kandidaten skal kjenne til IPS – individuell pensjonssparing – og andre måter å spare til pensjon på.

- Fakta Forståelse

3.2. EMNEOMRÅDE 2: Makroøkonomi

Oversikt og bakgrunn

Makroøkonomi dreier seg om hvordan økonomien som helhet fungerer og gir innsikt i overordnede rammebetingelser for både husholdninger og bedrifter. Faget søker å forklare hva som påvirker størrelser som samlet produksjon, samlede realinvesteringer, samlet forbruk, samlet arbeidsledighet, samlet lønnsvekst, det gjennomsnittlige prisnivå, rentenivå, landets konkurranseevne overfor utlandet osv. Videre legges de vekt på hvordan økonomiske politikk, spesielt penge- og finanspolitikken, påvirker ulike makroøkonomiske størrelser.

Kundene påvirkes av makroøkonomiske forhold på en rekke ulike måter: sannsynligheten for å bli arbeidsledig, lønnsutvikling, lønnsomheten i bedrifter, eiendomspriser, aksjekurser, valutakurser, rentenivå etc. For at rådgiver skal være en kompetent samtalepartner, er det derfor viktig at rådgiver har kunnskap om både makroøkonomiske begreper og sentrale sammenhenger mellom makroøkonomiske variabler. Ikke minst er det viktig å kjenne til hvilke målsettinger man har for den økonomiske politikken, hvilke virkemidler myndighetene har til rådighet og hvordan endringer i disse virkemidlene faktisk vil kunne tenkes å påvirke utviklingen. Herunder er det viktig at rådgiver kjenner det pengepolitiske system i og med at renten påvirker en rekke sentrale størrelser i det økonomiske liv og derigjennom kundens økonomi.

Kravet er at rådgiveren skal ha god kompetanse innen økonomisk politikk slik at de i kundesamtaler med personkunder er kunnskapsrike samtalepartnere.

Makroøkonomi består av fem fagemner:

- 2.1. Innledning
- 2.2. Nasjonalregnskap og andre sentrale økonomiske størrelser
- 2.3. Kreditt - og valutamarkedet
- 2.4. Konjunkturteori
- 2.5. Inflasjon og pengepolitikk

Antall oppgaver på kunnskapsprøven: 10

Fagemne 2.1. Innledning

Beskrivelse:

Denne delen gir en innføring i hvilke problemstillinger makroøkonomifaget fokuserer på, herunder mål, virkemidler og arbeidsdeling innen makroøkonomisk politikk. Videre fokuseres det på skillet mellom realobjekter og finansobjekter, kortsiktige og langsiktige problemstillinger, herunder noen korte kommentarer til sentrale drivkrefter bak langsiktig økonomisk vekst – hva som skaper kortsiktige variasjoner i aktivitetsnivå tar vi grundigere under fagområde 2.4.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.1.1. Realøkonomi og pengeøkonomi Kandidaten skal forstå forskjellen mellom realobjekter og finansobjekter.	Fakta Forståelse
2.1.2. Kort og lang sikt Kandidaten skal kunne skille mellom kortsiktige og langsiktige sammenhenger for sentrale størrelser.	Fakta Forståelse
2.1.3. Mål og virkemidler i stabiliseringspolitikken Kandidaten skal kunne gjengi mål og virkemidler i stabiliseringspolitikken, herunder handlingsregelen samt ansvarsfordelingen mellom regjering og sentralbank.	Fakta
2.1.4. Årsaker til langsiktig økonomisk vekst Kandidaten skal kjenne til sentrale årsaker til langsiktig økonomisk vekst	Fakta
2.1.5. Sentrale datakilder Kandidaten skal kjenne til noen sentrale makroøkonomiske datakilder	Fakta

Fagemne 2.2. Nasjonalregnskap og andre sentrale økonomiske størrelser

Beskrivelse:

Dette fagemnet omhandler innholdet i sentrale makroøkonomiske størrelser. Videre rettes oppmerksomheten mot noen av de mest sentrale sammenhenger som vi finner igjen i nasjonalregnskapet. Dette er viktig grunnlagsmateriale for å forstå de mer teoretiske sammenhengene som kommer i de påfølgende emneområdene.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
---------------------------	---------------

2.2.1. Nasjonalregnskap – sentrale begreper Kandidaten skal forstå hva som menes med BNP og NNP, realligningen, nettoeksport, driftsbalanse, disponibel inntekt og sparing.	Fakta Forståelse
2.2.2. Hvordan ledighet måles Kandidaten skal kunne gjengi hvordan arbeidsledighet måles.	Fakta
2.2.3. Inflasjon Kandidaten skal kunne gjengi hva inflasjon og deflasjon er og hvordan disse måles.	Fakta
2.2.4. Nominelle kontra reelle størrelser Kandidaten skal forstå forskjellen mellom nominelle og reelle variable for følgende størrelser: BNP, lønn, renter, valuta.	Fakta Forståelse

Fagemne 2.3. Kreditt - og valutamarkedet

Beskrivelse:

Dette fagemnet omhandler kunnskap om rentedannelse og hva som påvirker valutakurser. Renten påvirker kunden gjennom flere kanaler, herunder aktivpriser. Det er viktig at rådgiver både har kjennskap til sentrale rentebegreper og koblingen mellom disse. Kunnskap om hva som påvirker valutakurser står sentralt for å kunne formidle risikobildet overfor kunden.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.3.1. Penge- og kredittmarkedet Kandidaten skal forstå rentedannelsen i pengemarkedet og kunne gjengi sentrale rentebegreper som styringsrente, pengemarkedsrente og markedsrente og forstå sammenhengen mellom disse, samt hva som menes med likviditetspolitikk og pengemultiplikator. Kandidaten skal kunne gjengi faktorer som påvirker de langsiktige rentene og hva som menes med terminrente og rentekurven. Videre skal kandidaten kunne gjengi forskjellen mellom fast og flytende rente og kjenne til faktorer som påvirker disse.	Fakta Forståelse
2.3.2. Valutamarkedet Kandidaten skal forstå hvordan valutakurser bestemmes gjennom samspillet mellom tilbud og etterspørsel. Kandidaten skal kunne gjengi hovedtrekkene ved ulike valutakurssystemer: monetær union, fast og flytende kurs. Kandidaten skal forstå hva som menes med kjøpekraftsparitet (hovedinnholdet – ikke detaljene i teorien, heller ikke	Fakta Forståelse

forskjellen mellom absolutt og relativ KKP). Kandidaten skal kunne gjengi forskjellen på spotkurs og terminkurs og forstå hva som menes med dekket renteparitet.

Fagemne 2.4. Konjunkturteori

Beskrivelse:

Dette fagemnet omhandler kunnskap om kortsiktige variasjoner i den økonomiske aktivitet. Aktivitetsnivået påvirker de økonomiske rammebetingelser for husholdninger og bedrifter og vil legge føringer på hvilke disposisjoner disse bør gjøre/ikke bør gjøre i en konkret konjunktursituasjon. Som rådgiver er det derfor viktig å ha kunnskap om de generelle makroøkonomiske rammebetingelsene og mulige virkninger av penge- og finanspolitikken.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>2.4.1. Sentrale konjunkturbegreper</p> <p>Kandidaten skal kunne gjengi hva som menes med sentrale begreper som: Normalt BNP, trendkurve, trendvekst, produksjonsgap, høykonjunktur, lavkonjunktur, oppgangskonjunktur og nedgangskonjunktur.</p>	Fakta
<p>2.4.2. Konjunkturindikatorer - med vekt på ledende indikatorer</p> <p>Kandidaten skal kunne gjengi hva som menes med konjunkturindikatorer, med vekt på ledende indikatorer.</p>	Fakta
<p>2.4.3. Aggregert etterspørsel – litt om driverne bak etterspørselskomponentene</p> <p>Kandidaten skal forstå hva som påvirker de ulike etterspørselskomponentene som privat konsum, private realinvesteringer, offentlige utgifter og nettoeksport.</p>	Fakta Forståelse
<p>2.4.4. Åpen økonomi, situasjon med mye ledig kapasitet</p> <p>Kandidaten skal forstå hvordan finans- og pengepolitikken kan virke i en åpen økonomi med <u>mye ledig kapasitet</u>, faste priser og flytende valutakurs.</p>	Fakta Forståelse
<p>2.4.5. Åpen økonomi, situasjon med lite ledig kapasitet</p> <p>Kandidaten skal forstå hvordan finanspolitikken kan virke i en åpen økonomi med <u>lite ledig kapasitet</u> under henholdsvis inflasjonsmål og fast/felles valutakurs.</p>	Fakta Forståelse
<p>2.4.6. Automatisk stabilisering</p> <p>Kandidaten skal vite hva som menes med automatisk stabilisering.</p>	Fakta Forståelse

<p>2.4.7. Statens budsjettbalanse og langsiktige effekter av underskuddsbudsjettering</p> <p>Kandidaten skal forstå konsekvenser av underskuddsbudsjettering på lang sikt, gjeldsproblemer og eldrebølge.</p>	<p>Fakta Forståelse</p>
---	-------------------------

Fagemne 2.5. Inflasjon og pengepolitikk

Beskrivelse:

Dette fagemnet går nærmere inn på pengepolitikken i Norge. Pengepolitikken, gjennom fastsetting av styringsrenten, har betydning for aktivitetsnivå, eiendomspriser, aksjekurser, valutakurser med mer og vil derfor ha vesentlig betydning for både husholdninger og bedrifter. Som rådgiver er det derfor viktig å forstå hvilke hensyn som legges til grunn for sentralbankens rentesetting og forstå hvordan endringer i renten påvirker sentrale makroøkonomiske variable.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>2.5.1. Inflasjon/deflasjon</p> <p>Kandidaten skal forstå hvorfor inflasjon/deflasjon er et problem. Kandidaten skal videre kjenne til årsakene bak inflasjon/deflasjon (det kreves ikke kunnskap om kvantitetsligningen – kun en intuitiv forståelse at sammenhengen mellom pengemengde og inflasjon). Kandidaten skal kunne gjengi virkemidler for å påvirke inflasjonen. Av pengepolitiske virkemidler skal kandidaten kjenne til styringsrenten og ulike former for balansepolitikk og valutaintervensjoner, samt virkningen av disse på kort og lang sikt.</p>	<p>Fakta Forståelse</p>
<p>2.5.2. Pengepolitikk: mål, virkemidler og effekter</p> <p>Kandidaten må kjenne til avveingene mellom stabilitet i inflasjon og produksjon under inflasjonsstyring. Kandidaten skal videre forstå sammenhengen mellom rente og inflasjon; valutakurskanalen, forventningskanalen og etterspørselskanalen.</p>	<p>Fakta Forståelse</p>

DEL 4 TVERRGÅENDE EMNER

1. TVERRGÅENDE EMNE: GRUNNLEGGENDE REGELVERK

Oversikt og bakgrunn

Emneområdet regelverk danner en felles plattform for alle autorisasjonsordninger for selgere og rådgivere innenfor finans og forsikring som Finans Norge har vedtatt eller sluttet seg til. Emneområdet dekker dels grunnleggende juridisk tenkemåte og dels lover og regelverk som selgerne og rådgiverne må forventes å ha kjennskap til og kunnskap om i sin kundekontakt. Det dreier seg særlig om regelverk som er generelt (gjelder på samme måte for alle typer selgere og finansielle rådgivere), og en del spesielle bestemmelser i ulike regelverk, som er rettet inn mot å ivareta samme grunnleggende kundeforsyn.

Emneområdet ses i sammenheng med fagplanen for etikk og God skikk. Spørsmålene i testene søkes så vidt mulig å lages slik at de er relevante for rådgivernes/selgernes hverdag.

De emner som denne fagplanen omfatter, er i all hovedsak tenkt å være uttømmende behandlet her, slik at det normalt ikke skal være nødvendig å komme tilbake til samme tema i påbygningsmoduler med ytterligere kompetansekrav. Det må likevel påregnes at det blir stilt ytterligere kompetansekrav innenfor jus og regelverk i form av påbygningselementer i de ulike autorisasjonsordningene.

Grunnleggende regelverk består av tre tverrgående fagemner:

- 1.1. Grunnleggende lovforståelse
- 1.2. Særlige relevante offentligrettslige bestemmelser
- 1.3. Særlige relevante privatrettslige bestemmelser

Antall oppgaver: 5

Tverrgående fagemne 1.1. Grunnleggende lovforståelse

Beskrivelse/begrunnelse:

Det er viktig at rådgivere og selgere har grunnleggende kunnskap om rettssystemet, norsk lovverk og anvendelse av dette i sitt daglige virke.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
<p>1.1.1. Hva er juridisk metode?</p> <p>Kandidaten skal vite hva juridisk metode er, kandidaten skal vite at det er en metode/verktøy for å finne svar på et juridisk spørsmål.</p>	Fakta
<p>1.1.2. Om rettssystemet (herunder kort om forholdet til EU/EØS)</p> <p>Kandidaten skal ha oversikt og kjenne til organiseringen og rollene i rettssystemet. Kandidaten skal også kjenne til rettssystemets forhold til EU/EØS.</p>	Fakta
<p>1.1.3. Rettskildefaktorene</p> <p>1.1.3.1. Kandidaten skal vite hva en rettskilde er, og at man må undersøke rettskildene når man skal finne svar på et juridisk spørsmål. Kandidaten må vite at de ulike rettskildene kan ha ulik vekt. Videre skal kandidaten kunne følgende om rettskildefaktorene</p> <p>1.1.3.2. Kandidaten skal vite at man starter i lov/lovteksten for å finne svar på juridiske spørsmål, kandidaten skal vite at ikke alt er lovregulert og at det på enkelte rettsområder har utviklet seg ulovfestet rett (utviklet gjennom rettspraksis). Kandidaten skal videre vite at det kan gis ytterligere detaljregler i forskrifter.</p> <p>1.1.3.3. Kandidaten skal vite at forarbeidene er bakgrunns materialet for lover. Man kan gå til forarbeidene for å finne svar på hvordan lov/lovtekst skal forstås.</p> <p>1.1.3.4. Kandidaten skal vite at juridiske tvister kan avgjøres ved domstoler og andre tvisteløsningsorganer. Kandidaten skal vite hvilke avgjørelser partene er forpliktet til å følge.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kandidaten skal vite at vi har forliksråd, tingsrett, lagmannsrett og Høyesterett, og at saker bringes inn for retten i denne rekkefølge. Høyesterett er siste instans og avgjørelsen herfra har forrang foran avgjørelser fra lavere instanser. • Kandidaten skal vite hva rundskriv fra Finanstilsynet er og hvilken rolle de spiller • Kandidaten skal kunne gjengi rollen Finansklagenemnda har og hvilken rettslig betydning avgjørelser herfra har. • Kandidaten skal vite hva bransjeavtaler og standarder er og hvilken betydning de har.	Fakta

1.1.4. Tolkingsprinsipper Kandidaten skal vite at dersom lovteksten åpner for skjønsmessig vurdering, må man tolke ordlyden og i tillegg kan/må man se på de ulike rettskildene for å finne svar.	Fakta
1.1.5. Harmonisering av rettskildene Kandidaten skal vite at en høyere lov går foran en lavere, for eksempel lov før forskrift, spesiallov går foran en generell lov, en ny lov går foran en gammel lov	Fakta

Tverrgående fagemne 1.2. Særlige relevante offentligrettslige bestemmelser

Beskrivelse/begrunnelse:

Det er viktig at rådgivere og selgere har god kunnskap om personopplysningsloven, hvitvaskingsregelverket og taushetspliktbestemmelser, da dette har særlig betydning for selskap og kunde.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.2.1. Personopplysningsloven Kandidaten skal forstå at behandling av personopplysninger krever et rettslig grunnlag og at bruk av opplysningene kun kan anvendes til bestemte formål. Kandidaten skal kunne anvende hovedprinsippene for behandling av samtykke som rettslig grunnlag. Kandidaten skal videre ha forståelse for den registrertes rettigheter og selskapets håndtering av disse. Videre skal kandidaten kjenne til bedriftens plikt til å varsle Datatilsynet og den berørte om personvernbrudd.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.2.2. Taushetspliktbestemmelser Kandidaten skal forstå reglene om taushetsplikt utad, innad i foretak mellom konsernselskaper (informasjonssperrer) og videre kunne anvende reglene på relevante problemstillinger.	Fakta Forståelse Anvendelse
1.2.3. Hvitvasking og terrorfinansiering Kandidaten skal kunne gjengi hovedreglene for kundekontroll og undersøkelsesplikt etter hvitvaskingsregelverket. Videre skal de kjenne til selskapets rapporteringsplikt.	Fakta Forståelse Anvendelse

Tverrgående fagemne 1.3. Særlige relevante privatrettslige bestemmelser

Beskrivelse/begrunnelse:

Det er viktig at rådgivere og selgere har god kunnskap om hvilken betydning rådgivers rolle har i forbindelse med avtaleinngåelsen og hvilket økonomisk/strafferettslig ansvar man kan påføre seg selv og selskapet. Det er også viktig at rådgiver/selger har kunnskap om rammene for sine fullmakter.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
1.3.1. Angrerettloven (Fjernsalgsloven) Kandidaten skal kunne gjengi hovedreglene for angrerett ved kjøp av tjenester	Fakta
1.3.2. Konsekvenser av rådgiver/selgers rolle og handlinger 1.3.2.1.. Kandidaten skal vite at de råd/anbefalinger som er i strid med gjeldende regelverk kan medføre ansvar for selskapet og/eller rådgiver/selger. 1.3.2.2. Kontraktsrett: Kandidaten må vite hvordan en avtale kommer i stand og når den er rettslig bindende. Videre skal kandidaten vite at muntlige avtaler er like bindende som skriftlige. Kandidaten skal ha kunnskap om egen fullmakt (stillingsfullmakt). Kandidatene skal vite at avtalen tolkes på bakgrunn av avtaletekst og omstendigheter rundt avtaleinngåelsen, og videre at avtaler kan kjennes ugyldige eller at de må revideres. Kandidaten skal videre vite at selskapet har kontraheringsplikt for enkelte tjenester/produkter. 1.3.2.3. Erstatningsrett: Kandidaten skal kjenne til vilkårene for erstatning, herunder: <ul style="list-style-type: none"> • Ansvarsgrunnlag • Årsakssammenheng • Økonomisk tap Kandidaten skal kjenne til at vilkårene er kumulative, dvs. at alle vilkårene må være oppfylt. Når det gjelder vilkåret om ansvarsgrunnlag skal kandidaten kjenne til at ansvaret kan være lovfestet eller ulovfestet, og at det kan være avhengig av skyld (subjektivt) eller uavhengig av skyld (objektivt). Kandidaten skal videre kjenne til ansvar i og utenfor kontrakt og profesjonsansvar som ansvarsgrunnlag. I tillegg til kravet til faktisk årsakssammenheng, skal kandidaten kjenne til at det må foreligge årsakssammenheng mellom det erstatningsbetingende forhold (hendelsen/unnlåtelsen) og skaden, og mellom skaden og det økonomiske tap som kreves erstattet (rettslig årsakssammenheng). Kandidaten skal kjenne til kravet til adekvans, altså at skaden ikke må være en for fjern eller upåregnelig følge av det erstatningsbetingende forhold.	Fakta

2. TVERRGÅENDE EMNE: ETIKK OG GOD SKIKK

Oversikt og bakgrunn

Etikk

Dette emneområdet gir en innføring i sentrale begreper, prinsipper, verktøy og figurer innen fagfeltet etikk. Målet er å legge grunnlaget for at rådgivere/selgere i finansnæringen skal kunne:

- Reflektere over rollen som rådgiver/selger og som representant for næringen
- Oppdage etiske utfordringer og dilemmaer i arbeidshverdagen
- Ta initiativ til å diskutere etiske utfordringer og dilemmaer
- Håndtere etiske utfordringer og dilemmaer på en systematisk måte
- Begrunne egne valg og standpunkter

Etikkkompetanse vil gjøre den enkelte rådgiver/selger bedre rustet til å møte etiske utfordringer og dilemmaer i egen arbeidshverdag på en god måte. Denne kompetansen er avgjørende for at finansnæringen skal kunne løse oppgavene sine og nyte samfunnets tillit.

Drøfting av etisk dilemma avholdes som en egen prøve i form av en e-simulering kalt Samtalen etter at kunnskapsprøven er bestått.

GOD SKIKK

Virkeområde

Reglene gjelder for FinAuts medlemsbedrifter ved rådgivning, informasjon, veiledning og salg i forbrukermarkedet. Reglene gjelder både for personlig betjening og for digitale prosesser.

Virksomheten skal påse at reglene følges. Ledere har et særlig ansvar for å unngå rutiner og systemer, herunder belønningssystemer, som ikke bygger opp under reglene.

Med rådgivning menes personlige anbefalinger til en kunde.

Emneområdet består av 6 fagemner

2.1. Etiske begreper

2.2. Etiske prinsipper

2.3. Etiske dilemmaer

2.4. Etikk og tilbakemeldingskultur

2.5. Profesjonsetikk

2.6. God skikk

Antall oppgaver: 15

Tverrgående fagemne 2.1. Etske begreper

Beskrivelse:

Kandidaten skal forstå hva etikk er – og hva det ikke er. Etikk beskrives som et begrunnelsesverktøy, og kandidaten skal forstå forskjellen mellom etiske vurderinger og vurderinger, som ofte forveksles med de etiske.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.1.1. Etikk som et begrunnelsesverktøy Kandidaten skal vite at etikk er et begrunnelsesverktøy.	Fakta
2.1.2. Forskjellen mellom etikk og jus Kandidaten skal forstå forskjellen mellom etiske og juridiske vurderinger.	Fakta Forståelse
2.1.3. Forskjellen mellom etikk og moral Kandidaten skal forstå forskjellen mellom etiske og moralske vurderinger.	Fakta Forståelse
2.1.4. Forskjellen mellom etikk og omdømme Kandidaten skal forstå forskjellen mellom etiske vurderinger og omdømmevurderinger.	Fakta Forståelse

Tverrgående fagemne 2.2. Etske prinsipper

Beskrivelse:

Ikke alle begrunnelser er saklige. Kandidaten skal forstå etikkens krav om saklig begrunnelse og kunne gjenkjenne usaklige begrunnelser i konkrete eksempler. Likhetsprinsippet og offentlighetsprinsippet presenteres som grunnlag for å gi saklige begrunnelser. Kandidaten skal kunne identifisere begrunnelser som hviler på disse prinsippene og selv være i stand til å begrunne sine handlinger gjennom dem.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.2.1. Etikkens krav om saklig begrunnelse Kandidaten skal forstå etikkens krav om saklig begrunnelse.	Fakta Forståelse

2.2.2. Likhetsprinsippet Kandidaten skal kunne anvende likhetsprinsippet.	Fakta Forståelse Anvendelse
2.2.3. Offentlighetsprinsippet Kandidaten skal kunne anvende offentlighetsprinsippet.	Fakta Forståelse Anvendelse
2.2.4. Svake begrunnelsesstrategier Kandidaten skal kunne identifisere usaklige begrunnelser.	Fakta Forståelse Anvendelse

Tverrgående fagemne 2.3. Etske dilemmaer

Beskrivelse:

Etikk er et begrunnelsesverktøy. I utvidet forstand er etikk også et verktøy for å håndtere dilemmaer i arbeidshverdagen. Kandidaten skal kunne identifisere dilemmaer i konkrete eksempler og kunne håndtere dem på systematisk måte gjennom verktøyet Navigasjonshjulet.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.3.1. Hva et dilemma er Kandidaten skal forstå hva et dilemma er og kunne anvende definisjonen på konkrete dilemmaer.	Fakta Forståelse Anvendelse
2.3.2. Navigasjonshjulet Kandidaten skal kunne anvende Navigasjonshjulet.	Fakta Forståelse Anvendelse

Tverrgående fagemne 2.4. Etikk og tilbakemeldingskultur

Beskrivelse:

Det vil alltid være aspekter ved eget arbeid en ikke selv er klar over. I et arbeidsfellesskap med god tilbakemeldingskultur bidrar hver enkelt med å gi nyttige tilbakemeldinger og ta initiativ til å diskutere etiske utfordringer. Kandidaten skal vite hva som kjennetegner en god tilbakemeldingskultur og kjenne til relevante utfordringer. Kandidaten skal også forstå sammenhengen mellom etikk og tilbakemeldingskultur.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
---------------------------	---------------

2.4.1. Tilbakemeldingskultur Kandidaten skal vite hva som menes med uttrykket "tilbakemeldingskultur" og hva som kjennetegner en god tilbakemeldingskultur.	Fakta
2.4.2. utfordringer knyttet til å bygge god tilbakemeldingskultur Kandidaten skal kjenne til relevante utfordringer knyttet til å bygge god tilbakemeldingskultur.	Fakta Forståelse
2.4.3. Joharis vindu Kandidaten skal forstå figuren Joharis vindu.	Fakta Forståelse
2.4.4. Sammenhengen mellom etikk og tilbakemeldingskultur Kandidaten skal forstå sammenhengen mellom etikk og tilbakemeldingskultur.	Fakta Forståelse

Tverrgående fagemne 2.5. Profesjonsetikk

Beskrivelse:

Rådgivere/selgere i finansbransjen kan sammenlignes med profesjonsutøvere som leger, advokater og revisorer. Felles for alle disse yrkesutøverne er at de har mer kunnskap på feltet sitt enn det kunden, klienten eller pasienten har. Med dette kunnskapsovertaket følger et ansvar for å ivareta kundens, klientens eller pasientens interesse. Kandidaten skal forstå sentrale profesjonsetiske begreper og se sammenhengen mellom egen yrkesutøvelse og yrkesgruppens/næringens omdømme. Kandidaten skal dessuten forstå hvilke oppgaver som ligger på finansnæringen og hva samfunnsansvaret innebærer.

Delemner og kunnskapskrav	Kunnskapsnivå
2.5.1. Kunnskapsgap Kandidaten skal forstå hva som menes med "kunnskapsgap" i forholdet mellom rådgiver/selger og kunde.	Fakta Forståelse
2.5.2. Interesse motsetninger Kandidaten skal forstå hva som menes med "interesse motsetninger" i forholdet mellom rådgiver/selger og kunde.	Fakta Forståelse

<p>2.5.3. Yrkesgruppe</p> <p>Kandidaten skal forstå hva det vil si at den enkelte rådgiver/selger representerer en yrkesgruppe.</p>	<p>Fakta Forståelse</p>
<p>2.5.4. Tillit og omdømme</p> <p>Kandidaten skal forstå sammenhengen mellom egen yrkesutøvelse og tilliten til yrkesgruppen/næringen.</p> <p>Kandidaten skal forstå hva som menes med de to uttrykkene "in fact" (det som faktisk er tilfelle) og "in appearance" (hvordan det ser ut for andre).</p>	<p>Fakta Forståelse</p>
<p>2.5.5. Næringens oppgave og samfunnsansvaret</p> <p>Kandidaten skal forstå hvilke oppgaver som ligger på finansnæringen.</p> <p>Kandidaten skal forstå hva næringens samfunnsansvar innebærer og se sammenhengen mellom næringens samfunnsansvar og egen yrkesutøvelse.</p>	<p>Fakta Forståelse</p>

Tverrgående fagemne 2.6. God skikk ved rådgivning og annen kundebehandling

Beskrivelse:

God skikk skal ligge til grunn for all kundebehandling og rådgivning. Det er næringens felles retning- slinjer eller kjørerregler for hvordan kunderådgivning skal foregå. Det er en forutsetning at rådgiveren har meget god kunnskap, forståelse og vet hvordan rådgivning skal foregå for at disse retningslinjene følges i egen bedrift. Kandidaten skal kunne anvende reglene på konkrete situasjoner.

<p>Retningslinjer og krav til kunnskap</p> <p>Kandidaten skal kunne anvende kunnskap om God skikk på relevante problemstillinger. For hver av de 10 retningslinjene skal kandidaten kunne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • gjengi innholdet • forstå bakgrunnen for at retningslinjen er innført og hvilke hensyn den skal ivareta • forklare hvordan retningslinjene skal anvendes i konkrete kundesituasjoner. 	<p>Kunnskapsnivå</p>
<p>10 retningslinjer for God skikk:</p> <p>1. FORMÅL</p> <p>Formålet med reglene er å sikre at kundens interesser og behov blir ivaretatt på beste måte.</p>	<p>Fakta Forståelse Anvendelse</p>

2. PROFESJONALITET

Kundebehandlingen skal være redelig og profesjonell. Rammene skal være tydelige for kunden. Når kundens valg ikke er basert på rådgivning, skal dette klart framgå overfor kunden.

3. PERSONVERN

Kundeopplysninger skal håndteres på en måte som sikrer personvern og kundens rettigheter.

4. GRUNNLAG OG BEHOVSANALYSE

Kundebehandlingen skal være basert på et fullgodt grunnlag. Ved rådgivning skal det gjennomføres en fullgod behovsanalyse.

5. INFORMASJON

Informasjonen til kunden skal være korrekt, fullstendig og ikke misvisende.

6. INTERESSEKONFLIKT

Kundens interesser skal gå foran bedriftens og ansattes interesser. Interessekonflikter skal identifiseres og motvirkes. Dersom dette ikke er mulig, skal kunden informeres tydelig om interessekonflikten før avtale inngås.

7. ANBEFALING OG AVTALE

Bedriften skal gjøre sitt for at kunden skal forstå innholdet i avtalen og viktige konsekvenser av denne. Kunden skal gis nødvendig tid til å områ seg før avtalen inngås. Ved rådgivning skal anbefalingen bygge på behovsanalysen.

8. FRARÅDNING

Løsninger som ikke er forenlige med kundens behov og interesser skal frarådes.

9. OPPFØLGING

Eventuell oppfølging fra bedriftens og kundens side skal avtales.

10. DOKUMENTASJON

Kundeavtalen og grunnlaget for denne skal dokumenteres og lagres.

Finansnæringens Autorisasjonsordninger

Post PB 2572 Solli, 0202 Oslo Besøk Hansteens gt. 2, Oslo
Telefon +47 23 28 42 00 Web www.finaut.no E-post post@finaut.no